

Tóth Mária Orsolya

Az etnikus és szakrális tér kialakulása/kialakítása Andrássytelepen

A Marosludas szomszédságában, a várostól mintegy 7 kilométerre fekvő Andrássytelep alig több mint 100 éves múltra tekint vissza. Az első világháború előtt, állami hatósági intézkedések nyomán létrejött település ma is többségében magyarok által lakott. A kisebbségben lévő román lakosság az 1921-es földreformtörvény életbe léptetését követően jelent meg a településen.¹

A ma megfigyelhető etnikus és szakrális térszerkezet bemutatásához szükségesnek tartom ennek a viszonylag rövid történelmi múltnak a vázlatos felidézését.

A telepítésről

Andrássytelep említése az 1902–1905-ös marosludasi telepítéssel kezdődik.² Marosludas nevének első írásos említése 1333-ból való, Ludas völgye néven.³ A város fejlődése a 19. században indul meg. 1852-ben postaállomással bővül, 1862-ben vásárjogot és hetipiácot kap, 1867-től járásszékhely, 1871-től vasútvonal köti össze Marosvásárhellyel és Földvárral, 1887-től pedig Beszterccével.

A népesség és a földbirtokok nem voltak egyenes arányban a 19. század végén. Éppen ezért a területi terjeszkedéshez hozzájárult a magyar állam telepítési politikája.⁴ „Az 1894-es telepítési törvény V. törvénycikkelye értelmében a magyar királyi kincstár 1901-ben Eczken Sándortól 1408 katasztrális holdat, 1046 négyyszöglet 316000 koronáért, illetve 100000

Tóth Mária Orsolya (1984) – doktorandus, BBTE, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár; magyartanár, Európa Általános Iskola, Marosvásárhely, tmolya@yahoo.com

¹ Cigányok soha nem laktak a telepeken. A Mezőszengyel és Andrássytelep között lévő volt állami gazdaság épületeiben élnek nagy számban. Kapcsolatuk az andrássytelepiekkel minimális. Inkább az ekeni határban élőkhöz járnak ezt-azt kéregetni, illetve az autóbusz-végállomáson felszállnak a Marosludasra induló mikrobuszra. Napjainkban már napszámba sem járnak, mivel közülük többen az ún. „6-os firmánál” találtak munkát, ahol horgászáshoz szükséges csalikat állítanak elő.

² A telepítésre vonatkozó adatok Lovas Sándor könyvéből származnak: Lovas Sándor: *A legújabb állami telepítések Magyarországon*. Darányi Ignác M. Kir. Földművelésügyi miniszter megbízásából írta ~. Bp. 1908.

³ Szekeres Adél: *A marosludasi telepítés (1902–1905)* = Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Tanulmányok I–II. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely 2001. II. 257–258. A szerző megemlíti azt is, hogy a település neve egyszerű helynévként van megemlítve Mezőszengyel és Marosbogát között. Lakott településként viszont 1377-ből származnak adatok mint a Bogáthi testvérek birtoka.

⁴ Lásd bővebben: Keszeg Vilmos: *XX. századi betelepítések (Detrehemtelep)*. Kisebbségkutatás 15(2). 2006. 260–294. és Keszeg Vilmos: *XX. századi erdélyi betelepítések* (tematikus szócikk). = Bárdi Nándor (koord.): *Romániai Magyar Lexikon*. Művelődéstörténet. Transindex – Jakabffy Elemér Alapítvány.

korona életjáradék ellenében magvásárolt Marosludason; Marosludas és Marosbogát községekben ifj. Andrassy Gyulától, katasztrális holdanként 240 koronáért, 2314 katasztrális holdat és 398 négyszögölet vásárolt.”⁵

A cél az volt, hogy a felvásárolt területekre magyarokat telepítsenek⁶, ezzel is megnagyobbitva Ludas községet. Így alakult ki a négy telep: Andrassy-, Ecken-, Albis- és Belsőtelep. Az első hármat Eczken Sándor és gróf Andrassy Gyula birtokain alakították ki. Ezek Ludas területén feküdtek, míg a negyedik, Belsőtelep, amely részben Marosbogát közigazgatása alatt volt, ugyancsak gróf Andrassy Gyula birtokaként szerepelt.

A telepeket a földet szolgáltatók kérése alapján nevezték el. Így lett az Albistelep, Mezőalbis Eczken Sándor kérésére (románul: Fundătura), amely Detrehemtelep határáig nyúlik. A Belsőtelep pedig szervesen beleolvadt Marosludasba, ezért nincs is külön román megfelelője. Az Eckentelep román neve Avrămești, Andrassytelepé pedig Roșiori. Ma is ezen a néven emlegetik őket.⁷

A telepítési hullámról többen is írtak. Elsőként Lovas Sándor *A legújabb állami telepítések Magyarországon című 1908-as munkáját* emelném ki, amelyben átfogó képet kaphatunk az egyes telepítésekről, a vidékekről, ahová épültek ezek a telepek, az odakerülő telepesek életviteléről, gazdálkodási technikáiról stb. Az ehhez hasonló munkák közül továbbá azokat említeném meg, amelyek a Marosludas közelében kialakult telepekről szólnak, ilyen például Soós Sándor *Telepítés Nagysármáson, Keszeg Vilmos XX. századi betelepítések (Detrehemtelep)* című munkája.

A betelepítés jól meghatározott és szigorú körülmények, feltételek között zajlott.⁸ A telepeseknek megfelelő vagyonnal kellett rendelkezniük ahhoz, hogy megvehessék a rájuk mért földterületet. Azért, hogy minden jelentkezőnek egyenlő esélyt adjanak, a választás sorhúzással történt. Csupán olyan magyar állampolgárok vehettek részt ebben a sorhúzásban, akik fel tudtak mutatni legalább 2000 korona készpénzt, amiből majd kifizethetik a 750 korona biztosítékot.⁹ A sorhúzáskor kiválasztott gazdák két tanú jelenlétében szerződést írtak alá, arra vállalkozva, hogy 50 év alatt törlesztik a telephelyek értékét kamattal együtt, amit körülbelül 15 év alatt meg is tettek. Ugyanakkor azt is vállalniuk kellett, hogy a magyar állam által előírt normák szerint építkeznek, az elfoglalásuktól számított két éven belül, illetve a háztáji területet ezen előírások

⁵ Szekeres Adél: *A marosludasi telepítés (1902–1905)*, = Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Tanulmányok I–II. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2001. II. 256.

⁶ Ugyanezt a tendenciát láthatjuk a nagysármási és felsődetrehelemi hozzátelepítések esetében is. Keszeg Vilmos: *Történetek és történetmondás Detrehemtelepen*. (Emberek és kontextusok, 6.) Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár. 2012; Soós László: *Telepítés Nagysármáson (1893–1901)*. = Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Tanulmányok I–II. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely 2001. II. 238–255.

⁷ Vannak viszont olyan térképek, amelyek helytelenül adják meg a magyar nevek román megfelelőit, vagy fordítva. Példa erre a Google-on található térkép, amelyen (online: <http://www.hhrf.org/folkc/terkep/map/marosmegye.jpg>) Eckentelepet magyarul Nyergestanyának fordítják a román Avrămești-ből, Belsőtelepet, mely Ludas szerves része, a térképen Eckentelep és Andrassytelep közé szúrják be Fundătura néven, holott ez a név Albistelep román megfelelője. A korrigálásra már többször is felhívták az illetékesek figyelmét, de eddig még nem történt meg a helyreigazítás.

⁸ A telepítésre vonatkozó adatok Lovas Sándor könyvéből származnak: Lovas Sándor: *A legújabb állami telepítések Magyarországon*. Darányi Ignác M. Kir. Földművelésügyi miniszter megbízásából írta ~. Bp. 1908. Továbbá Szekeres Adél et alii (szerk.): *Monografia orașului Luduș*. Nico Kiadó, Marosvásárhely, 2005. 95–98. Szekeres Adél: *A marosludasi telepítés (1902–1905)*, = Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Tanulmányok I–II. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2001. II. 257–258.

⁹ Többsége ennél jóval nagyobb összeget is fel tudott mutatni. Lásd Szekeres: *i. m.* 2001. 265.

szerint rendezik be. A földjeik felosztásakor is követniük kellett az előírásokat, így alakították ki a veteményeseket, szőlősöket, szántóterületeket, legelőket, gyümölcsösöket, erdőket.

Egy telepes csak egy telephelyet kaphatott, kivételt képeztek azok, akik megfelelő vagyonnal rendelkeztek ahhoz, hogy felnőtt fiaik, illetve vejeik részére is tudjanak vásárolni. Ezt a telephelyet a kincstár beleegyezése nélkül a tulajdonos nem adhatta bérbe, de használatra sem. A szabályozás a telkek bővíthetőségére és feldarabolhatóságára is kiterjedt. Mindezt csak a kincstár beleegyezésével teheték.

A kincstár visszavásárolhatta a telephelyeket, ha a tulajdonos nem teljesítette a szerződésben előírt feltételeket, ha egy hónapnál hosszabb ideig igazolatlanul távol maradt, ha zavarta a telep békés fejlődését, ha elítélték, ha elveszítette magyar állampolgárságát, vagy ha valamilyen okból kifolyólag telke árverezés alá került. Akkor is joga volt visszavásárolni, ha a telephelynek több tulajdonosa volt. Az állam ezekkel a feltételekkel biztosította a hozzátelepítési folyamat sikerét.¹⁰

A terület nem volt alkalmas házhelyekre, így tanyarendszerben oldották meg az építkezéseket. Az állam azt is megszabta, hogy gyümölcsfákat ültessenek a házak elé, megadott távolságra.¹¹ Belsőtelepen ezek eperfák voltak, mivel akkoriban szorgalmazták a selyemhernyó-tenyésztést. Innen származik az Epres utca neve is. A domboldalba a magyar állam rendelete szerint szőlőt telepítettek. Maguk a telepesek saját telkeikre is telepítettek szőlőt. Az utcát pedig Szőlő utcának nevezték el.¹²

Földrajzilag és néprajzilag is a négy telep a Mezőséghez tartozik, dombos vidék, földművelésre és állattenyésztésre kiválóan alkalmas. Az andrássytelepi földekről azt tarják, hogy az eckentelepiekhez viszonyítva, jóval gyengébb minőségűek. Ezt a hátrányt a gazdák rendszeres trágyázással próbálják ellensúlyozni.

A telepek között mezei úthálózatokat építettek ki, ezzel könnyítve a tanyák közötti közlekedést. Az egyes telepeken tereprendezési munkálatokat végeztek, mivel bizonyos helyeken, főként Albistelepen a vízmosságok, földcsúszamlások megrongálták a földeket.

A telepek benépesítése 1903 ősze és 1905 tavasza között zajlott. A magyar állami kincstár a telepéseknek 121 házat épített fel, egy tagban kiosztott szántóföldeken. Így nem kellett messze menniük, helyben gazdálkodhattak, mivel a telepítési folyamat csak akkor érhetett el kitűzött célját, ha az odatelepített gazdák meg tudnak élni abból, amit megtermelnek.¹³

Egy tanya értéke a rajta lévő lakóházzal együtt 7500 korona volt. Minden évben meg volt szabva a kifizetendő összeg, melyet a *Befizetési könyvecskében* rögzítettek. Az adminisztratív információk mellett fel volt tüntetve a föld beosztása is.

A telepéseket különböző helyekről telepítették be: 17 bukovinai székely család,¹⁴ 62 család a Király-hágón túlról, 65 család pedig Erdély többi vármegyéből érkezett. A telepések elhelyezése felekezeti szempontokat követtek azért, hogy az egyes telepeken azonos vallásúak lakjanak. Ez a kritérium nem vonatkozott Belsőtelep lakóira.

¹⁰ Eddigi ismereteim azt mutatják, hogy ehhez hasonló okok nem voltak jellemzőek erre a telepre. Inkább a föld gyenge minősége miatt költöztek vissza a Magyarországról telepített gazdák.

¹¹ Kásler Ágota adatközlőm mutatta háza előtt azokat a körtefákat, amelyeket még a telepítéskor ültettek a telepések.

¹² Ezek az utcák a mai napig ezt a nevet viselik, magyarul, de románul is.

¹³ Többen is tiltakoztak a tanyai megoldás ellen, azzal érvelve, hogy ily módon védtelenné válnak a gazdaságok.

¹⁴ A bukovinai székelyeket főleg Andrásfalváról és Istensegítsről telepítették ide. Erről bővebben Fazekas István: *Hetediziglen, bukovinai székely családai krónika*, Polis Könyvkiadó, Kvár. 2005.

Andrássytelepen gróf Andrassy Gyula kérésére csak katolikusok laktak. Ők 1909-ig bejártak a mezőszengyeli templomba, ebben az évben ugyanis elkészült a marosludasi templom. Százéves álmuk vált valóra 2009-ban, amikor templomot építettek Andrássytelepre is. Albis- és Eckentelek felekezeti szempontból reformátusok, Eczken Sándor kérésére. Mindhárom helyen volt temető és iskola, templom csak az utóbbi két telepen. Az 1976-os kollektivizálással az albisiak lassan leköltöztek Andrássytelepre és Marosludasra, úgyhogy ez a telep 1984-re majdnem teljesen elnéptelenedett.

A tanyarendszer idővel megszűnt, a tanyákról ugyanis sokan leköltöztek a főút mentére. Általában elődeik telephelyeire költöztek, vagy megvásárolták ezeket a telkeket. Ez a tendencia főleg a földek elkobzása után történt, illetve a gáz- és vízhálózat kiépítésekor a '89-es változásokat követően.

Etnikai viszonyok

Amint már a bevezetőben is utaltam rá, a településen kisebbségben élő román lakosság elődei az 1921-es román földbirtokreform után érkeztek ide. Ekkor többen is kaptak földeket, főleg Eckentelepen. Ezeket a román családokat, *mokányokat*, ahogy a telepiek¹⁵ nevezik őket, a Mócvidékről hozták ide.

Az 1921-es földtörvény nyomán a román állam elkobozta a magyar telepesek földjeinek nagy részét. Egy-egy család a 20-27 holdas jogos birtokából alig maradt 2-4 holddal. Sok utánajárással sem sikerült visszaszerezniük az egyszer már megvásárolt földjeiket, csupán szemszúrásból szolgáltatott vissza olykor számukra egy-egy holdat. A telepesek tehát arra kényszerültek, hogy saját földjeiket újra megvásárolják, ugyanis a birtokukban lévő kevés földből nem tudták volna fenntartani családjaikat, gazdaságaikat. Az elkobzott földek egy részét a román állam román háborús veteránoknak adta. Így kezdődik el a románok beköltözése a telepekre, Belsőtelepet leszámítva, mivel itt hamarabb és nagyobb mértékben történt az elrománosítási törekvés.

A továbbiakban nézzük meg közelebbről, milyen interetnikus viszonyok uralkodtak/uralkodnak a két etnikum között. Az eckeni *mokányság* egy része rövid időn belül elköltözött, ugyanis nem bírták az itteni életfeltételeket, hiába volt meg mindenük. Akik itt maradtak, azok alkalmazkodtak, sőt megtanultak magyarul is. Katona Sándor nyugdíjas tiszteletes úrra, aki 30 évet szolgált a ludastelepi¹⁶ közösségben, beszélgetéseink során rákérdeztem, hogy milyennek látta a román-magyar együttélést, amióta itt van: „Itt nem volt olyan nagy gond. Nem volt kivel. Tehát én, mikor idekerültem, így megszámláltam (mutatja a két kezét), hogy hány család van. Akkor, '76-ban nem volt több, mint tíz. Így

¹⁵ Érdekes, hogy idővel, és a gyakori használattal az előtagok leváltak. Természetesen, ha az emberek ki szeretnék hangsúlyozni, hogy éppenséggel melyik telepről beszélnek, akkor az előtagokat is használják. Ez viszont a Belsőtelepre nem érvényes. Csak az elit és a hozzáértő szakemberek nyelvhasználatában hallottam ezt a formát, ezt is csak akkor, amikor a telepítésről vagy a hozzá kapcsolódó témákról beszélgetnek. Tehát ha valaki csak egyszerűen Telepnek nevezi a települést, mind a három telepre gondol. Viszont, ha egy eckentelepi egy andrássytelepiről beszél, csak annyit mond, az andrássyak, illetve fordítva, az eckeniek.

¹⁶ A református egyház területi felosztásában a három telep gyűjtőneve Ludastelep, románul Colonia Luduş. Beszélgetéseink során mindig külön rá kellett kérdezzek arra, hogy éppen melyik telepről beszél.

van. Utána szivárogtak be. Ugye ott van az eckeni tető, ahol a Mokánságból jöttek a földtörvénykor, ,20-ba, ,21-be ide. Aki nem bírta, elment, aki ittmaradt, az megtanult magyarul.”¹⁷

Az is kiderült, hogy volt olyan család, ahol a román gyerek magyar osztályba akart menni, mert a barátai is oda jártak, tudniillik azok magyarok voltak. Az ügy tetlegességbe torkollt, az apa ugyanis nem nézte jó szemmel ezt a dolgot.¹⁸ A végeredményről a tiszteletes úr nem tudott beszámolni. Itt magát a tényt tartotta említésre méltónak, mind a gyerek, mind pedig az apa szemszögéből. „Tehát volt ott egy ilyen nevetséges sztori, hogy az egyik család gyereke nem akart román iskolába menni, úgy kellett verjék, hogy menjen, mert ő csak a magyarokkal barátkozott, s oda akart menni. Az én időmben, tehát ,70-es években.”¹⁹

Több adatközlőm is beszámolt arról, hogy a II. világháború után román tanító kerül Andrásstelepre. Mivel Albis- és Eckentelep félreeső területek voltak, ott magyar tanítók éltek. Az andrásstelepi szigorú, és ami még ennél is súlyosabb, magyarellenes tanító volt. A ludasi közvélemény szerint, ez a tanító javasolta, hogy Andrásstelep román neve Roşiori legyen, mivel ő az olténiai Roşiorii de Vederől származott. Erről az adatközlőim nem tudnak. Azt viszont tudják, hogy senki sem szerette, illetve azt is, hogy egy Gocsa János nevű román ember volt az, aki agyonütötte. A gyilkost 8 évre börtönbe zárták. A telepiek emlékezetében úgy maradt meg, mint az az ember, aki megszabadította őket a zsarnoktól, a román hatalom képviselőjétől, attól az embertől, aki sokszor sokakat megveretett a csendőrökkel.²⁰

Adatközlőim is megerősítették azt, amit a tiszteletes úr is mondott: nem volt, aki és amiért konfliktusban legyen, főleg a Telepen. Marosludasra ez a békés etnikai együttélés már nem volt jellemző. A két világháború közötti román világban nem volt szabad magyarul megszólalni, mert rögtön megverték az embert. A Telepen csak a tanító hatalmaskodott és önkényeskedett, a szomszédok békésen éltek és élnek egymás mellett ma is. A békés együttélés a vegyes házasságok egyre nagyobb számában is tetten érhető. Kezdetben csak a katolikusok és a reformátusok között volt vegyes házasság, napjainkban már magyar–román vegyes házasságokról is beszélhetünk. Ma a telepi román lakosság körülbelül egyharmada él vegyes etnikumú családokban.

A tér szakralizálása és etnicizálása

Andrásstelepen kevés román család él, de az 1989-es utáni időszakban észlelhetünk olyan változásokat, amelyek a szakrális tér etnicizálását érintik.

A román családok a 20. században szétszórtan telepedtek le a településen, úgy, hogy egyik utcában sem alakítottak ki számottevő többséget. Ha sorra vesszük a település utcáit a következő képet kaphatjuk. Andrásstelepen áthalad a 151-es út, mely Nagysármás felé vezet. Ez a Főút. Ezenkívül összesen 7 utcája van, egyet kivéve mindegyik a bal oldalon húzódik, és felvezet a dombok közé. Ezek közül három jelentősebb – a családok száma szerint – utcáját emelném ki.

¹⁷ Részlet a tiszteletes úrral folytatott beszélgetésből, 2012. dec. 28.

¹⁸ Ez az eset a hetvenes években történt Eckentelepen.

¹⁹ Részlet a tiszteletes úrral folytatott beszélgetésből, 2012. dec. 28.

²⁰ A falu emlékezete őrzi például azt a tény, hogy egy Csobot Sándorné nevű asszony felakasztotta magát miatta. Adatközlőim nem tudták megmondani, hogy mi is történt valójában, csupán annyit említenek, hogy valami pletykáságba keveredhetett az asszony.

Az első a Fundătura²¹ utca, melyet az idősebbek Făcai útnak neveznek, itt 49 család él, ebből 11 család román nemzetiségű. Két vagy maximum három román család él egymás mellett, a többiek elszórtan laknak a magyar családok között a majdnem 1,5 kilométer hosszú utcában. Itt található az Adventista Imaház.²² Ebben az utcában 2-3 adventista család él, a többiek a Főúton, illetve más kisebb utcákban. Ez az utca Albistelepre vezet, illetve innen át lehet menni az eckentelepi határba is.

A következő nagyobb utca a Dahu, régi nevén Hegyi utca.²³ A 42 itt élő család közül 6 román, ezekből 3 vegyes házasságú. Ebben az utcában is található egy kis mezei út, amely ugyancsak Eckentelepre vezet.

A harmadik jelentősnek nevezhető út maga az Eckentelep,²⁴ Eckenii út. Itt összesen 67 család lakik, melyből 15 román etnikumú, és többségük ortodox vallású.

A fennmaradt 4 utcában 3-20 család lakik.

A Kistanyai út és az Iskola utca családjaik számát tekintve azonosak, 20-20 család lakik mindegyikben. A másodikban található a kultúrház, mellette az óvoda, szemben a református parókia és templom, 20 méterrel följebb a Petőfi Sándor Általános Iskola.²⁵ Azonkívül, hogy itt található az egyházi és állami intézmények, az Iskola utca abban is eltér a többitől, hogy csak magyarok lakják, 12 református család, 5 katolikus és 3 vegyes, katolikus és református.

A Főút 3,5 kilométer hosszú. Ezen a szakaszon összesen 136 család lakik, helyenként az út mindkét oldalán, máshol csak az egyikén. Ebből a 136 családból 14 román családot számoltam össze. Itt is ugyanolyan tendenciát ismerhetünk fel, mint a Fundătura utca esetén, maximum 3-4 román család lakik egymás mellett.

A felsorolt utcákon és családokon kívül vannak olyanok is, akik kint laknak a határban, ezen családok száma nem haladja meg a 10-et.

A tér etnicizálását illetően nagy jelentőségű eseményt jelentett, hogy az ezredforduló után beköltözött a Telepre, a Főútra egy volt „nagy-romániás”²⁶ városi tanácsos. Ez a tehetős román család itt földet vásárolt, házat épített. Az újonnan jött politikai személyes ambíciója az volt, hogy ha már vannak románok a településen, akkor épüljön román templom is. Mivel a Főúton nem volt erre alkalmas telek, a család úgy döntött, hogy a saját földjéből odaajándékozik egy részt az ortodox egyháznak azzal a kéréssel, hogy az építsen rá templomot. Elkezdődött az építkezési engedélyek megszerzése, maguk a munkálatok is beindultak, de ekkor a telket adományozó személy, nem tudni milyen okból, visszalépett. De az, amit eredetileg tervezett, már elindult, nem volt visszaút: a

²¹ Ez az utca vezet az egykori Mezőalbistelepre. Innen származik az utca román neve is.

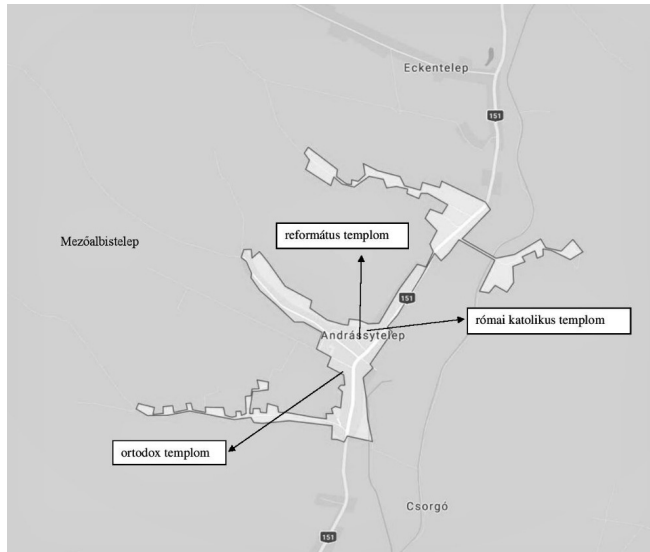
²² Az épület Virágos Tóth Sámuel siketnéma adventista lakos és édesanyja tulajdona volt. Az adventista közösség 1988-tól használja az épületet.

²³ Az öregek a mai napig így emlegetik. Érdekes viszont az, hogy nagymamám is ebben az utcában él, de én soha nem hallottam a családban ezt a megnevezést. Az itt élők is Dahunak nevezik. Akik lent laknak a Főúton, a központ környékén – ahol a templomok, iskola, kultúrház található –, Hegyi útnak nevezik.

²⁴ Ez a Telep lineáris szerkezetű. A házak melletti telkeket, földeket a határban lévőek egészítik ki. Két mellékutca közül az egyik a Dahu utcával, és egyben az Andrássteleppel való összeköttetést biztosítja. Másik aprócska utcája a Tyúkszar utca nevet viseli, és három család lakja.

²⁵ Az iskola elnevezése körül is viták folytak, mivel az egyik párt azt mondta, hogy az andrásstelepieknek több köze van gróf Andrásy Gyulához, mint Petőfi Sándorhoz, és ezt a nevet kéne viselje az iskola. A többség döntött. Az iskolát 2013 óta bezárták, a gyerekek Marosludasra járnak iskolába. 2011-ben Kali Tünde, helyi református lelkes műzeumot nyitott az iskola egyik tantermében. Lásd bővebben Tóth Mária Orsolya: *Falumúzeum. Andrásstelepek kettős próbálkozásáról.* = Művelődés LXV. 2012. dec. 13–14, 19–22.

²⁶ A Nagy-Románia Párt (Partidul România Mare) román nacionalista párt.

1. ábra. A telepek elhelyezkedése, utcahálózata, templomai

Telepen felépült az ortodox templom. A telekadományozó a templomfeljáróhoz ortodox keresztet állíttatott, ugyanitt üzletet is nyitott, és az itt álló, újonnan épült házára 2012. december 1-jén, a román nemzeti ünnepen kitétte a román nemzeti lobogót, amit azóta se vett le.

Kezdetben az épülő új román ortodox templommal kapcsolatos falubeli közvélemény nem volt pozitív, ugyanis mindenki tudatában volt annak, hogy itt a Telep egyik központi terének vallási mezbe bújtatott etnicizálása zajlik. Ma azonban már nem szívesen nyilatkoznak ezzel kapcsolatban az emberek. Vannak, akik eltekintenek az etnicizálás jelenségétől, és úgy vélekednek, hogy ha már van református, katolikus templom, adventista imaház, miért nem lenne a Telepen román templom is.

Andrásytelep szakrális térszerkezetének alakítása a magyar közösséget is megosztotta.²⁷ Az alábbi táblázatok a telepeselek felekezeti megoszlásának történeti alakulását követik nyomon.²⁸

Andrásytelep (Roşiori)

Év	össz.	református	róm. kat.	ortodox	görög kat.	adventista	evangélikus	unitárius	egyéb
1910	563	240	311	2	4	-	2	4	-
1992	849	466	209	115	13	43	-	-	46
2002	795	423	237	104	-	28	-	1	30

²⁷ Túros Endre egy ehhez hasonló esetet mutat be Kisbács példáján keresztül Túros Endre: *Magyarok, románok, cigányok: ki van a központban?* = Gagy József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról.* Csíkszereda 1996.

²⁸ Forrás: <http://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/?pg=telepuleslista&megye=3>

Mezőalbistelep (Fundătura)

Év	össz.	református	róm. kat.	ortodox	görög kat.	adventista	evangélikus	unitárius	egyéb
1910	233	199	17	4	10	-	2	1	-
1992	5	4	-	-	-	-	-	-	1
2002	183	89	20	69	-	5	-	-	5

Eckentelep (Avrămești)

Év	össz.	református	róm. kat.	ortodox	görög kat.	adventista	evangélikus	unitárius	egyéb
1910	226	208	4	-	13	-	1	-	-
1992	208	145	6	56	-	-	-	-	1
2002	197	116	16	58	-	-	-	-	9

A 2011-es népszámlálási adatokból a telepek etnikai lakosságának etnikai megoszlásáról tájékozódhatunk, de ezek nem tartalmazzák a felekezeti megoszlás számadatait:

Telep	összesen	magyar	román	egyéb, nem nyilatkozott
Andrășytelep	760	611	126	22
Fundătura ²⁵	171	103	54	14
Eckentelep	204	118	74	12

Ha a telepek felekezeti összetételét nézzük, akkor Andrășytelepen elsőként a katolikus templomnak kellett volna felépülnie, de nem így történt. Az andrășytelepi katolikusok 1909-ig a mezőszengyeli templomba jártak, majd 2009-ig a marosludasiba, amelynek felépítéséhez anyagi támogatásukkal ők is hozzájárultak. Interjúalanyaim, noha nyíltan nem panaszkodtak, a templomba járás kapcsán, mindig ennek nehézségeit emelték ki, főleg a téli utazásokról számoltak be. A telep létrejötte óta a katolikusoknak mindvégig fájt, hogy nincs templomuk, annál is inkább, mert a közösségi emlékezet úgy tudta, hogy ott, ahonnan ők valamikor idejtek, volt saját papjuk és templomuk is. Helyzetük méltánytalanságát még inkább tudatosította az a tény, hogy a 20. század közepén Eckentelepen és Albistelepen az ottani református közösségeknek sikerült egy-egy kisebb fatemplomot építeni, az 1970-es években ideérkezett református pap, Katona Sándor kezdeményezésére és kitarásának köszönhetően, Andrășytelepen 1984–1986 között református templom és parókia épült: „Szóval, tudom a magyarozatát, mer az Úristen így akarta, így lett, de emberileg nem tudom, hogy mi, mert egyedüli, mondhatnám, egyedüli templom úgy ,60-tól erre, ami engedély nélkül, ilyen nagyon és ekkorán templom lett, torony-nyal. Tehát mindenkinek volt egy kicsi engedélye, amit épített. Ennek nem volt. Hogy hogy

²⁹ Ma Andrășytelep része.

nem kötöttek bele, nem tudom.”³⁰ A templomépítés előtt az itteni reformátusok is, 208 lélek, a marosludasi református templomba jártak istentiszteletekre.

A református templom a katolikus Andrásstelep központjában áll. Helye központi térnek számít, mivel ebben az utcában található az iskola és a kultúrház is. Katona Sándor tiszteletes kezdetben megpróbált egyezséget kötni az akkori marosludasi plébánossal, hogy közösen építsen templomot a két magyar egyházközösség számára. De a katolikus egyháztanácsosok nem adták ehhez a beleegyezésüket, a reformátusok pedig elkezdtek többet fizetni, hogy megmutassák, hogy ők igenis saját erejükből felépítik a templomukat. 2012-ben megemelték a református templom tetőszerkezetét és a tornyát is, mivel az eredeti templom alig látszott ki a parókia mögül. Az engedély hiánya miatt úgymond „rejtegetni” kellett magát a templomot is.

A 2000-es évek elején megterveztek az új eckentelepi református templomot és elkezdték az építkezést is, mivel a régi templom már nem volt használható állapotban. Az új templomot a régi mellé építették, az iskola közelében. 2005 májusában szentelték fel.

Katona Sándor református tiszteletes a 2009-ben felszentelt új katolikus templom épülését egyféle dacként magyarázza („ha a reformátusoknak van, a katolikusoknak miért ne legyen?”), és ugyanezzel indokolja az adventista, majd a román templom felépítését is. A katolikusok viszont a régi álmuk beteljesülésének tekintik ezt az eseményt, és tudatában vannak annak, hogy egy templom építése a helyi vallásos élet fontos vállalkozása, összetartó/megtartó ereje.³¹

Az andrásstelepi katolikus közösség már 1906-ban kápolnát szeretett volna építeni. Mivel a megíusulás konkrét okait nem sikerült tisztáznom, a telepések elbeszélésére, emlékeire alapozva azt feltételezem, hogy az egyik ok a szárazság miatt bekövetkezett szegénység lehetett. Többen is említették, hogy a telepések ideköltözése utáni esztendőök gyengének bizonyultak. Azt sem kell szem elől téveszteni, hogy ebben az időben adósságaikat is törleszteniük kellett a magyar állam felé. Később egyik háború követte a másikat, nem is szólva arról, hogy a megélhetésüket biztosító földeiket a román állam 1921-ben elvette.³²

A százéves álom, melyről mindenki beszél, idővel igényné és valós tervvé alakult. Nyilvánvalóvá vált, hogy ennek a közösségnek templomra van szüksége: a korábban tanyasi emberek helyhez kötöttek lettek, a vasárnapi ingázás egyre nehezebb számukra, az andrásstelepi katolikus közösség számbelileg is növekedett. Mindezeket megfontolva 1992-ben a marosludasi egyháztanács döntött: ideje tenni ebben az ügyben. Az egyházközösség megvásárolta a felszámolt téesz egyik gabonarakárát. Ezt több éven át a külföldről érkező segély lerakataként használta. Majd a 2000-es évek elején egy üzlethelyiséget vásárolt a település központjában, azzal a céllal, hogy majd templommá alakítja. Két évig heti rendszerességgel szentmiséket tartottak, általában csütörtökön. Az épület lebontása előtt az egyik egyháztanácsos egy lehetséges opcióként felajánlotta az épülettől 20 méterre fekvő, ideálisabb környezetben lévő telket. Ez ugyanis alkalmasabb templomépítésre, hiszen magasabban és távolabb fekszik a Főút zajától. Az egyháztanács elfogadta az ajánlatot. Ekkor megegyeztek Székely Sándorral, a telek jelenlegi, illetve az épület korábbi tulajdonosával a cseréről. A telek (15 ár) olcsóbb volt, mint az üzlethelyiség és a hozzá tartozó 10 ár terület. A különbség fejében Székely Sándor

³⁰ Részlet a tiszteletes úrral folytatott beszélgetésből, 2012. dec. 28.

³¹ Erről bővebben Bartha Elek: *Vallási terek szellemi öröksége*. HEFOP tananyagfejlesztési program, Debrecen 2006, 27.

³² Székely Zoltán adatközlőm azt állítja, hogy ez azért volt lehetséges, mert a telepések többsége nem fizette meg ki a vételár teljes összegét. Állítását azzal bizonyítja, hogy volt olyan telepés, aki egyszerre kifizette a magyar állam által kért összeget, és ezért az ő földjeit a román állam 1921-ben nem vette el, csak később a kollektivizálás idején.

testvére, Székely Ferenc felvállalta az építkezés ideje alatt a kő és egyéb anyagok szállítását. Az andrassytelepi római katolikus templomot 2009. május 7-én Boldog Gizella tiszteletére szenteltek fel.

Andrassytelepen mindig érezhető volt egyfajta rivalizálás a különböző helyekről érkezett lakosság, de a két egyház között is. Mindenki ragaszkodott hitéhez, elveihez, makacsul kiállt identitása mellett. Egyik sem engedett a magáéból, és ez nemritkán összetűzésekhez vezetett. De ezek nem voltak annyira látványosak, mint a román tanítóval szembeni eset.

Az andrassytelepi református templom építésekor, a tiszteletes úr elmondása szerint, a terület megválasztása nem volt tudatos, a döntő tényező az volt, hogy azon a központi helyen éppen eladó egy telek. Az sem számított, hogy azt a környéket zömmel katolikusok lakják. Mindezek ellenére a református egyház szimbolikusan teret hódított, kijelölte határait, megszabta az egész telep szakrális terének alakulását.

A két felekezet közötti rivalizálás napjainkban is nyilvánvaló. Ez a versengés a 2015-ben felépült és átadott ravatalozó helyének meghatározása/megválasztása fölötti nem hivatalos vitákban is tetten érhető volt. Habár a városi önkormányzat jelentős anyagi támogatást biztosított, mindkét fél a maga szempontjait, érveit sorolta fel.

Annak idején a magyar állam a felekezeti felosztást figyelembe véve mindhárom telepen temetkezési helyet biztosított a telepeseeknek. Ezek alapján Andrassytelepen katolikus temető volt, de az egyház temetkezési helyet biztosított az itt élő reformátusok számára is. A kilencvenes években kicsinek bizonyult ez a reformátusoknak fenntartott rész, ezért a református templom mögötti domboldalon új temetőt nyitottak. A ravatalozó építése kapcsán most felvetődött a probléma, hogy abban az esetben, ha a katolikus egyház biztosítja a telket, református temetések alkalmával a holttest új temetőbe való szállítása körülményes lenne. Ezért azt javasolták, hogy a református egyház földet vásárol az új temetője mellett, ahová fel lehetne építeni a ravatalozót is. Javaslatukat azzal is alátámasztották, hogy szerintük ez a hely azért is jó lenne, mert pontosan a katolikus templom mögött helyezkedne el, viszont azt elismerték, hogy ebben az esetben is ugyanazzal a gonddal állnának szemben, mint az első javaslat esetében. A helybéli románok a vitába nem szóltak bele, mivel ők a katolikus temetőben kaptak temetkezési helyet, illetve nem is volt képviselőjük, aki közvetíteni tudta volna az álláspontjukat. A ravatalozót végül 2015-ben a katolikus egyház telkén építették fel.

Összegzés

Andrassytelep közösségi térhasználatát elsősorban a felekezeti szempontok határozzák meg. Mivel magyar többségű településről van szó, voltaképpen a két „magyar egyháznak”, a római katolikus és a református felekezetnek kell a a szimbolikus és tényleges térhasználat kérdésében közös nevezőre jutnia. A térhasználat különböző kérdéseiben meg-megújuló konfliktushelyzetek főleg a két magyar felekezetek között jönnek létre. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan megfigyelhető a kisebbségben lévő román ortodox egyház szimbolikus térfoglalása, amely egyértelműen etnikus jelleget kap.

The Formation of Ethnic and Sacral Spaces in Luduş-Roşiori/Andrássytelep

Keywords: ethnic space, sacral space, Romanian-Hungarian relationships, Protestant-Catholic coexistence.

This paper examines the formation of ethnic and sacral space in a recently established village (Andrássytelep) near Luduş, focusing on the following problems: the ethnic structure of the colony, the formation of the ethnic space, Romanian-Hungarian relationships, Protestant-Catholic coexistence. Luduş-Roşiori is a colony established in the beginning of the 20th century. Its inhabitants were mostly Catholics nevertheless the first church built in the colony was Protestant. Throughout the centuries the proportions of these denominations in the village's population changed often and that led to different conflicts, which manifested particularly on the sacral level.